

JĘZYK POLSKI - ZAGADNIENIA EGZAMINACYJNE

dla klasy II LO - semestr IV

mgr M. Górecka

POZYTYWIZM. REALIZM I NATURALIZM.

I. Zagadnienia

1. Filozofia, hasła, sztuka, literatura II połowy XIX wieku.
2. Pozytywiści wobec przeszłości i teraźniejszości: A. Asnyk „Daremne żale”, „Do młodych”.
3. Nowe gatunki - publicystyka: A. Świętochowski „My i wy”, E. Orzeszkowa „Kilka słów o kobietach”,
4. Mistrzowie prozy realistycznej i naturalistycznej: B. Prus „Lalka” - lektura obowiązkowa
5. Polskie nowele epoki pozytywizmu:
 - M. Konopnicka „Mendel Gdański”
 - B. Prus „Kamizelka”
6. W hołdzie bohaterom: E. Orzeszkowa „Gloria victis” (rok 1863), „Nad Niemnem” (tom I).
7. Powieść historyczna: H. Sienkiewicz „Potop”
8. Problem wyboru wartości w „Zbrodni i karze” F. Dostojewskiego.
9. Wybitni polscy malarze II połowy XIX wieku.

II. Pojęcia

Realizm, naturalizm, powieść realistyczna, felieton, kronika, historycyzm, narrator, nowela, utylitaryzm, ewolucjonizm, praca organiczna, praca u podstaw, emancypacja, asymilacja Żydów, filantropia

JĘZYK POLSKI - klasa II LO, semestr IV

Epoka - POZYTYWIZM

1. Hasła, filozofia, sztuka i literatura II połowy XIX wieku.

2. Teksty obowiązkowe:

- Adam Asnyk „Daremne żale”, „Do młodych”
- Maria Konopnicka „Mendel Gdański”
- Bolesław Prus „Lalka”
- Henryk Sienkiewicz „Potop”
- Eliza Orzeszkowa „Nad Niemnem” (tom I), „Gloria victis” (rok 1863)
- Fiodor Dostojewski „Zbrodnia i kara”

*Hasła:

- Pozytywizm- nazwa epoki pochodzi od tytułu dzieła Augusta Comte'a. Kurs filozofii pozytywnej ma bezpośredni związek z rozwijanymi w nim poglądami myśliciela,

- Filozofia pozytywna to nie tylko pewnego rodzaju ruch ideowy, ale też program konkretnych wskazań mających na celu rozwój wszystkich komórek państwa. Tylko w Polsce używa się terminu pozytywizmu oznaczającego nazwę epoki literackiej, a w pozostałych krajach europejskich mówi się o literaturze realizmu,

- Scjentyzm - to prąd myślowy stanowiący jądro nie tylko polskiego pozytywizmu. Radykalne przekonanie, że wszystko daje się wyjaśnić naukowymi sposobami, dąży do rozwoju intelektualnego, gospodarczego, politycznego i społecznego w oparciu o wiedzę, dzięki niej,

- Empiryzm - to podstawowe znaczenie dla przedstawicieli tego nurtu filozoficznego ma poznanie naukowe, oparte na doświadczeniu i obserwacji. Dominującą rolę grają tu nauki przyrodnicze, humanistyczne- są one bowiem w przekonaniu scjentyistów o tyle użyteczne , o ile idzie za nimi postęp i konkretne

działania,

- **Ewolucjonizm** - to kierunek w filozofii i socjologii rozwijany głównie przez Darwina i Spencera zakładający ciągły, nieuchronny rozwój w każdej dziedzinie życia zarówno w odniesieniu do przyrody, jak i do człowieka czy całych społeczeństw. Ewolucjoniści szukali wspólnych prawd i uwarunkowań. Opierał się na sformułowanej przez Darwina teorii ewolucji i gatunków, ale szedł o wiele dalej stając się pewną ideologią, ogólną zasadą określającą formy i strukturę rzeczywistości. Ewolucjoniści opierali swą naukę na przekonaniu, że nowe wypiera stare. Ewolucja oznacza jednocześnie postęp,

- **Darwinizm** - to prąd myślowy powiązany z zagadnieniami ewolucji i gatunków sformułowanymi w 1859 roku. przez Karola Darwina. Uzasadnia ona zachodzące w danej grupie społecznej zmiany, dobozem naturalnym i nieustanną walką o byt. Darwinizm bardzo silnie oddziaływał na kulturę II połowy XX wieku,

- **Naturalizm** - powstał oparty o teorie Darwina. Najwybitniejszym przedstawicielem tego kierunku był Francuz Emil Zola, a w Polsce jego najlepsze realizacje dał Adolf Dygasiński,

- **Praca organiczna** - to działanie na rzecz rozwoju gospodarczego ludności z ziem polskich. Pozytywiści uważali, że społeczeństwo przypomina żywy organizm,

- **Praca u podstaw** - to jedno z kluczowych haseł polskiego pozytywizmu, nazywane też pracą dla ludu. Było ściśle powiązane z założeniami pracy organicznej. Praca u podstaw była swoistą misją dziejową, zadaniem klas posiadających i uprzywilejowanych, by zajęły się one losem najuboższych. Chodziło o rozwiązanie problemu niedoli ludzkości wiejskiej,

- **Organicyzm** - to teoria socjologiczna, zgodnie z którą społeczeństwo jako suma jednostek jest podobne do organizmu ludzkiego, złożonego z członków, komórek i tkanek, które harmonijnie współdziałają na każdym przedstawicielu danej grupy społecznej spoczywa ogromna odpowiedzialność,

- Mowa ezopowa:

Gdy Polska w II połowie XIX wieku jest podzielona pomiędzy zaborców i rozwija się tzw. mowa ezopowa. Jest to formułowanie wypowiedzi w taki sposób, y była ona czytelna dla zainteresowanych, a jednocześnie nie zwróciła na siebie uwagi cenzorów. Jest to technika pisarska, którą posługiwali się w zasadzie wszyscy ważniejsi polscy literaci okresu pozytywizmu. Polegała ona na operowaniu alegoriami, czytelnymi symbolami i wprowadzaniem analogii. Jej nazwa pochodzi od imienia starożytnego bajkopisacza Ezopa, który wprowadzał do swych bajek stereotypowo ujęte postaci zwierzęce dla ukazania ludzkich przywar. Mowa ezopowa rozwija się też w każdej formie rządów totalitarnych, stąd była żywotna w Polsce również w okresie komunizmu,

- Emancypacja kobiet: - to wyzwolenie i obdarzenie kogoś pełnią praw. Początkowo w prawie rzymskim emancypacja oznaczała wyzwolenie spod władzy ojcowskiej. Wywodzi się z XVII i XVIII wieku i oznacza wyjście jednostek cz: y grup społecznych ze stanu zniewolenia,

- Kwestia żydowska:

Asymilacja Żydów - wewnętrzny i zewnętrzny proces wyswobodzenia się Żydów w Europie spod dyskryminujących regulacji prawnych dążący do formalnego nadania obywatelstwa Żydom i zrównania ich praw z innymi. Proces ten trwał od schyłku XVIII do XX wieku,

- Utylitarizm:

Jeden z podstawowych prądów myślowych pozytywizmu. Zapoczątkowany przez Anglika Milla, znalazł w Polsce ważnego kontynuatora - Piotra Chmielowskiego. Głosił on postulat użyteczności każdego przejawu ludzkich poczynań. W odniesieniu do literatury przekonanie to wiązało się z ideą pracy organicznej. Propagowano tworzenie dzieł, w których eksponowane byłyby wartości materialne i duchowe, a w pewien sposób propagandowych i tendencyjnych.

*** Filozofia:**

- Filozofia pozytywna- wyraźnie propagowała pewne wzory myślenia, czasem zmierzała do radykalnych rozwiązań. Z teorią ściśle powiązana była praktyka, bowiem ideologii towarzyszyły konkretne możliwości działania.

- Cechy filozofii pozytywnej:

a) przeciwstawienie się tradycji, postulowanie nowych rozwiązań i postępu we wszystkich dziedzinach życia,

b) postrzeganie wiedzy i nauki jako złotego środka na niedolę świata, narzędzia prowadzącego do dobrobytu, postępu i ładu społecznego (scjentyzm),

c) propagowanie kultu nauki, dominacja nauk przyrodniczych nad humanistycznymi,

d) rzeczy niedostępne naukowemu poznaniu, ale należy wykluczyć je w myślowych dywagacjach (agnostycyzm),

e) przekonanie o praktycznym charakterze nauki (praktycyzm),

f) głoszenie konieczności i użyteczności pracy, nauki, sztuki (utylitaryzm),

g) dowodzenie, że człowiek stanowi jedynie element przyrody (biologizm, monizm przyrodniczy).

* Sztuka:

a) Architektura:

Architektura XIX wieku jest bardzo złożona i składa się na nią wiele skrajnie różnych od siebie prądów. Jest to czas odrodzenia wielkich styl^{ów} w sztuce architektonicznej minionych epok. Prężnie rozwija się neogotyck, neorenesans czy neobarok. Modny staje się eklektyzm, który polega na łączeniu elementów przynależnych do różnych styl^{ów}.

b) Rzeźba:

Rzeźba II połowy XIX wieku powstaje podobnie jak malarstwo przede wszystkim w duchu realizmu. Praktykowane jest tworzenie dzieł maksymalnie obiektywnie

oddających rzeczywistość. Tematykę czerpano ze zdarzeń dnia codziennego. Zwraca uwagę pieczołowitość i wierność odwzorowania modelu. Przedstawicielem jest : Francuz Meunier.

c) Malarstwo:

W malarstwie triumfy święci realizm i naturalizm. Charakterystyczne są dla tych kierunków dążenie do jak najwierniejszego odzwierciedlenia rzeczywistości, podjęcie nowych "niemalarskich", bo zwyczajnych, całkiem prozaicznych tematów, unikanie heroizmu i poetyckości. Najwybitniejszym przedstawicielem europejskiego realizmu był Francuz Gustaw Courbet, a w Polsce Wojciech Gerson, Aleksander Kotsis oraz bracia Gierymscy. Nieco później w 1874r. rozwija się zapoczątkowany przez Moneta impresjonizm, sztuka oparta na chęci uchwycenia ulotnego wrażenia, który w Polsce znajdzie kontynuatorów dopiero w okresie Młodej Polski. W kraju modny staje się wówczas nurt "historyzmu", przywoływanie na płótnie wielkich i wzniosłych wydarzeń z dziejów Rzeczypospolitej. Tu niezrównoważonym mistrzem był Jan Matejko. Na sztalugi malarskie wkraczą także motywy powstańcze. Znany są np. cykle Artura Grottgera Polonia i Lithuania, eksponujące martyrologię i heroizm walczących w powstaniu styczniowym Polaków patriotów, którym nieobojętny jest los ukochanej ojczyzny.

d) Muzyka:

Muzyka II połowy XIX wieku jest różnorodna i trudno ją ująć w jakieś ogólne ramy. Z jednej strony tworzy swój dramat muzyczny Ryszard Wagner (Tristan i Izolda, cykl Pierścień Nibelunga). To stulecie opery. Powstają najwspanialsze dzieła Bizeta (Carmen), Verdiego (Aida). To muzyka monumentalna, wzniosła, eksponująca potęgę uczucia - możemy powiedzieć, że zachowuje swój romantyczny charakter. Prawdziwą rewolucję przyniesie dopiero przełom XIX i XX wieku, kiedy kulturę muzyczną zainspiruje impresjonizm.

e) Literatura:

* Literatura w Europie:

W Europie wiek XIX nazywa się nie bez racji ^{czasem} **ezem** wielkich powieści. Tworzą w wielu krajach europejskich najwybitniejsi prozaicy i powieściopisarze nowych czasów. We Francji są to Stendhal - nazywany niekiedy ojcem powieści realistycznej oraz Balzac, który tworzy monumentalny cykl dzieł Komedia ludzka. Najzręczniejszą powieścią z tego cyklu i należy do kanonu lektur szkolnych jest Ojciec Goriot. Tworzy w kraju nad Sekwaną również Aleksander Dumas - autor powieści historyczno-sensacyjnych Hrabia Monte Christo i Trzej muszkieterowie. W Anglii pisze swoje wielkie powieści Karol Dickens, znany bardziej w Polsce z opowiadania Opowieść wigilijna. Wreszcie w Rosji pojawia się najwyższej klasy mistrz pióra, autor wspaniałych powieści, wiernie odwzorowujących psychologię postaci - Fiodor Dostojewski. Jego Zbrodnia i kara czy Bracia Karamazow należą do absolutnej czołówki europejskiego kanonu literatury. Inny Rosjanin, Lew Tołstoj, tworzy swoje wielkie, epickie powieści - Annę Kareninę i Wojnę i pokój.

*** Literatura w Polsce:**

Rodzima twórczość literacka pozytywizmu naznaczona jest przede wszystkim przez swoje zaangażowanie społeczne. Po upadku powstania styczniowego bardzo żywotne i chętnie dyskutowane stają się problemy Polaków zamieszkujących okupowane przez wrogie mocarstwa tereny porozbiorowe. Na znaczeniu zyskuje pręcznie rozwijająca się publicystyka, której głównym przedstawicielem jest Aleksander Świętochowski. Pokawiają się też nowe tytuły prasowe - takie jak: "Przegląd Polski" czy "Przegląd Tygodniowy". Nowa generacja twórców (Orzeszkowa, Prus, Sienkiewicz i inni) wyraźnie odcina się od idealizujących romantyków. Wyraźny staje się konflikt pokoleniowy, a przykładem może być głośny artykuł Świętochowskiego My i wy. Romantynom zarzuca się nadmierną uczuciowość i wybujałą wyobraźnię. Zwraca się uwagę na znaczenie rozumu i nauki. Formułowane są manifesty programowe, które pokazują o konieczności upowszechniania oświaty, rozwiązania konfliktów społecznych epoki.